

şiirin Meşruiyeti ve Faziletine Dair Müstakil Bir Eser: Zîrekî'nin (ö. 1578'ten sonra) *Tuhfetü's-Şu'arâ'sı*

MÜCAHİT KAÇAR

İstanbul Üniversitesi.

(mukac80@gmail.com), ORCID: 0000-0002-5707-8947.

“ ” Kaçar, Mücahit. “şiirin Meşruiyeti ve Faziletine Dair Müstakil Bir Eser: Zîrekî'nin (ö. 1578'ten sonra) *Tuhfetü's-Şu'arâ'sı*.” *Zemin*, s. 9 (2025): 170-183.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15658190>.

Eski Yunan felsefi metinlerinden dinî metinlere kadar çok geniş bir yelpazeye yayılan literatürde ele alınan ortak konulardan biri şiirin meşruiyeti, faydası yahut zararı hakkındaki tartışmalardır. Bu bağlamda, Platon’un kendi ideal devletinde şiire yer vermeyişi, genellikle günümüzde bu tür tartışmalarda verilen ilk örneklerden birisidir. Victoria Rowe Holbrook, yakında yayımlanacak bir yazısında Platon’un ve *Kur’an-ı Kerim*’in şiire ve şairlere yaklaşımlarının benzerliğini ele alarak Platon’un *Devlet*’in sonuna doğru Sokrates’e “...şiirle felsefe arasında kadim bir kavga olduğunu söyleyelim...” sözünü söyleterek çok eski ve başarılı olan şiire yapılan bu atıfla o zamanlar çok yeni ve tartışmalı olan felsefeye Antik Çağ’ın meşrulaştırıcı havasını aşlamış olabileceğini söyler.¹ Holbrook’un yazısının konumuzla ilgili kısımları şöyle özetlenebilir:² Sokrates şiiri, sofistlikle ilişkilendirdiği bir tür retorik olarak nitelendirir ve şairlerin yalnızca retorikçiler olduğunu savunur. Platon’a göre retorik, sofistlik ve şiir, gerçeğin önemsiz olduğu varsayımlarına dayanır.³ Bu sebeple Platon şairleri yanlış temsillerle insanları yanıltmakla suçlar. *Devlet*’te mimesisi yalnızca görünüşe dayanan ve gerçeikle içsel bir bağlantısı olmayan yanlış bir temsil olarak kategorize eden Sokrates, mimesis türündeki şiirin şehre girmesine izin verilmeyeceğini beyan eder. Sokrates flüt kullanan kişi, flütün zanaatkârı ve flüt resmi yapan taklitçi arasında ayrım yapar. Flüt çalan kişi flütü bilir ve zanaatkâr flütü yapmak için yeterli bir anlayışa sahiptir ancak ressam flütü bilgisi olmadan sadece temsil eder. Buna göre şiirdeki mimesis, resimde olduğu gibi görünüşün taklididir. Platon, çalışmaları boyunca mimesis terimine

¹ Bilgi Üniversitesi’nde 5 Mayıs 2020 tarihinde “Mekân Konuşmaları” serisinde gerçekleştirilen “The Architecture of Mimesis: Poetry in Plato and in the Gracious Quran” başlıklı bu konuşmasının yakında yayımlanacak olan metnini benimle paylaştığı, metni doğru anlayıp özetlememde yardımcı olduğu için kıymetli hocam Victoria Rowe Holbrook’a bir kez daha sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

² Yazara ait olan bu özetleme ve çeviri Holbrook’un izni ve gözden geçirilmesiyle yapılmıştır.

³ Zeynep Gemuhluoğlu konuyla ilgili bir yazısında şöyle demektedir: “Platon’un şairlerle sofistler arasında sürekli ilgi kurarak gittiğini görürüz. Onu asıl korkutan şey aslında bir anlamda sofizmdir, yani felsefenin kendini felsefe olarak kurarken karşısına çıkabilecek en önemli tehlikenin sofizm olduğunu ve şiirin de sofizmle benzerliğinden dolayı biraz ürkütücü olduğunu düşündüğünü görürüz.” Bkz. “Sanat ve Felsefe İlişkisinde Güzelin Güncelliği,” *Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi: Notlar*, s. 28 (2011): 7. [https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/sam_notlar_28_\(5\).pdf](https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/sam_notlar_28_(5).pdf) (erişim 8 Nisan 2025).

sürekli olarak olumsuz bir anlam yüklerken, kendisi de mit olarak adlandırılan eserlerinde –örneğin mağara benzetmesinde– nispeten gerçek taklidin birçok örneğini sunar; çünkü bir benzerlik, benzediği şeyle aynı değildir; her biri farklı bir ontolojik kategoriye işgal eder. Benzerliğinin mimarisi ile ontolojisinin mimarisi arasındaki uyum, onun taklidini reddettiği şiirinkinden farklı kılar. Platon gerçek benzerliği ve ontolojik uyuma sadık olanı, cehalete dayalı şiirin temsillerinden ayırır.

Platon gibi Aristoteles de şiirin özünün taklit (mimesis) olduğunu belirtse de⁴ Aristoteles’in felsefi anlayışında bu durum olumsuz olarak alınmadığından şiire karşı olumsuz bir tavır yoktur. Gemuhluoğlu, Aristo’da şiirin görevinin aslında topluma bir tür yarar sağlamak olarak görüldüğünü, bu yöndeki görüşünün Doğu’da ve Batı’da sanata yaklaşımı belirlediğini, İslam düşüncesinde de teoride hep şiirin yarar yönünün vurgulandığını, Fârâbî (ö. 950) ve İbn Sînâ’da (ö. 1037) da bunun görüldüğünü belirtir.⁵ Konuyla ilgili bir çalışmada Hayyam Celilzade, İslam filozoflarının şiiri değerlendirirken Platon’dan ziyade Aristoteles’i izlediklerini, ancak şiire karşı olumlu bir tavra sahip olsa da şiiri bilgi kaynağı olarak kabul etmeyen Aristoteles’in aksine Fârâbî ve özellikle de İbn Sînâ’nın şiiri bir kıyas çeşidi olarak ele alarak onun anlamlı ve bilinçli bir faaliyet olduğunu savunduğunu belirtir.⁶

4 Aristo, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı (İstanbul: Remzi, 1993), 11.

5 Gemuhluoğlu, Platon ve Aristo’daki şiire yaklaşımın temel farkını şöyle izah eder: “Şimdi Aristoteles’e gelelim. Çok ilginçtir; Platon az önce bahsettiğim çelişkiden dolayı, kendisi de bir anlamda şairken –ki Nietzsche, onun Sokrates’in öğrencisi olmak için şiirlerini yaktığını söyleyecek– felsefeyi kurabilmek için bir şekilde şiiri dışlayacak. Hiç de şiirsel bir dili olmayan ama şiir aşığı olan Aristoteles yapacaktır şiirin savunmasını. Ama bana sorulacak olursa eğer felsefe tarafından şiire yapılmış bir ‘kötülük’ten söz edeceksek asıl kötülüğü Aristoteles yapmıştır; Platon değil. Çünkü Platon’un kendisi de bir şair olarak şiirin yıkıcı, düzeni tahrip edici gücünü fark etmiştir. Hâlbuki Aristoteles hiç de umursamaz görünür bunu, ‘Şiir masumdur çünkü hakikatle hiçbir ilgisi yoktur,’ der. Platon şiirin hakikatle olan ilişkisinde gördüğü tehlikeden dolayı boşuna çırpınıp durdu. Böyle bir tehlikeyi reddeder Aristo, savunması şöyledir: ‘Şiirin hakikatle hiçbir alâkası yoktur.’ Gemuhluoğlu, “Sanat ve Felsefe İlişkisinde,” 9-10.

6 Hayyam Celilzade, makalesinde Platon’un ve Aristoteles’in şiire yaklaşımlarını özetledikten sonra İslâm felsefesinin şiire yaklaşımını incelemekte, Fârâbî ve İbn Sînâ’nın şiir konusunda neden Platon’un değil de Aristoteles’in görüşlerini benimsediklerini ele almaktadır. Konunun ayrıntıları için bkz. Hayyam Celilzade, “Felsefenin Şiirle Barışması: Aristotelesçi Şiir Anlayışı ve İslam Felsefesinin Şiire Bakışı,” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 44 (2022): 55-64.

İslâm dininin temel kaynağı olan *Kur'an-ı Kerim*'de şiire ve şairlere karşı bazı olumsuz "görünümlü" ifadeler olması, Müslüman şairlerin kendilerini ve şiiri sorgulamalarına, yaptıkları işin meşruiyetini ve ayetlerin bağlamını izah etme gayretiyle metinler yazmalarına yani kendilerinin ve şiirin meşruiyetini ve faziletlerini müdafa etmelerine sebep olmuştur. *Meşâ'irü's-Su'arâ*'nın mukaddime bölümünden hareketle Âşık Çelebi'nin (ö. 1572) şiirin meşruiyetini ispatlamak için başvurduğu kaynakları değerlendiren Rumeysa Bayram, Latîfî'nin (ö. 1582) *Tezkiretü's-Su'arâ*'sının mukaddime bölümü, Mollâ Câmi (ö. 1492) ve Fuzûlî'nin (ö. 1556) *Farsça Dîvân* dibacelerini ve başta Lâmi'ninki (ö. 1532) olmak üzere *Türkçe Dîvân* dibacelerinde şiirin meşruiyeti için ifade edilen görüşleri "Ayetler ve Hadisler ile Şiirin İbrası; Şiir ile Meşgul Olan Hz. Peygamber Üzerinden Şiirin İbrası; Diğer Peygamberler ve Âl-i Beyt Üzerinden Şiirin İbrası; Ümera ve Ulema Üzerinden Şiirin İbrası ve Şiirin Faziletleri Üzerinden Şiirin İbrası" başlıkları altında incelemiştir.⁷ Konunun ayrıntılarını, geniş bir şekilde meseleyi ele alan bu makale ile bizim de daha önce Mollâ Câmi'nin şiirin meşruiyetini ve faziletlerini savunması hakkında ele aldığımız bir çalışmadaki tespitlerimize⁸ havale ederek İslâmî literatürde konuyla ilgili görüşlerin genel çerçevesine işaret etmek istiyoruz: Müslüman ediplere göre, görünüşte şiire ve şaire yönelik olumsuz bir tavrı barındırdığı düşünülen ayet ve hadislerde –bağlamlarına göre değerlendirildiklerinde– şiir ile ilahi söz ayırt edilmekte, şiir ve şair değil şiiri kötüye kullanan şairler eleştirilmektedir. Nitekim bu metinlerde Hz. Peygamber'in şiire olumlu yaklaşımından ve Müslüman şairleri övüp onlara hediye vermesinden bahisler açılıp diğer peygamberlerden, dört halifeden, velilerden ve İslâm tarihinde meşhur olan âlim ve yöneticilerden şiir söyleyenlerin de referans verilmesiyle şiirin haddizatında kötü ve olumsuz görülmediği savunulmuştur. Bu tür metinlerde şiirin meşruiyetinin ispatından sonra aslında şiirin aynı zamanda faziletli ve faydalı bir uğraş olduğuna yönelik izahlar da yer bulmaktadır.

"*Şair ehl-i ilm olmaz*" diyen Sinân Paşa'ya (ö. 1596) bir mektup yazarak şiirin de bir ilim olduğunu, şairlerin kınanmaya değil saygıya layık olduğunu yukarıda işaret ettiğimiz çerçevede izah eden Nev'î (ö. 1599) dışında, Osmanlı edebiyatında

7 Rumeysa Bayram, "Meşâ'irü's-Su'arâ Mukaddimesinde 'Şiir'e Meşruiyet Kazandırma Çabası," *İnsan ve Toplum* 8, s. 4 (2018): 57-93.

8 Mücahit Kaçar, *Şairlerin İşıltısı: Ali Revnakî'nin Revnakü's-Suarâ'sı: Molla Câmi'nin Poetikası* (İstanbul: Büyüyen Ay, 2016), 49-59, 62-76.

9 Tunca Kortantamer, "Nev'î Efendi'nin Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu," *Osmanlı Araştırmaları*, s. 11 (1991): 215-228.

şiiirin müdafaası ve faziletlerinin ifade edilmesi bağlamında dile getirilen görüşlerin şu anki tespitlerimize göre genellikle tezkire mukaddimelerinde ve dîvân dibacelerinde dile getirildiği görülmektedir. Ancak yakın zamanda bir nüshasını tespit ettiğimiz bir eser, bu meselenin müstakil eserler yazılarak da ele alındığını göstermektedir. Aşağıda hakkında ayrıntılı bilgi vereceğimiz Zîrekî (ö. 1578'ten sonra), şiiirin meşruiyeti ve faziletleri hakkındaki görüşlerini *Tuhfetü's-Su'arâ* ismini verdiği eserinde dile getirmektedir. Biz de bu çalışmada Zîrekî'nin eserinin varlığına işaret ederek genel muhtevası hakkında bilgi vereceğiz.

Zîrekî ve *Tuhfetü's-Su'arâ*'sı

Zîrekî hakkında Ahdî'nin (ö. 1593-94) *Gülşen-i Şu'arâ*'sı ile Gelibolulu Âlî'nin (ö. 1600) *Künhü'l-Ahbâr*'ında bilgi verilmektedir. Bu iki eserde sunulan bilgiler, burada tanıtacağımız *Tuhfetü's-Su'arâ*'da Zîrekî'nin kendisi hakkında söyledikleriyle de uyumaktadır. Ahdî, Zîrekî'nin Hemedanlı olduğunu, gençliğinde memleketinden ayrılarak Adana'ya gelip Pîrî Çelebi aracılığıyla Ramazânzâde Pîrî Paşa'ya (ö. 1567) intisap ettiğini, Türkçe bir *Mihr ü Mâh* mesnevîsini Farsçaya başarıyla tercüme ettiğini belirtmektedir. Ahdî'nin 1563 yılında yazdığı bu eserde, Zîrekî'nin hâlâ Türkçesini geliştirmeye devam edip dostlarıyla şiiir söylediği ifade edilmektedir.¹⁰

Gelibolulu Âlî de Zîrekî'nin isminin Zîrek olduğunu belirterek İran'dan Anadolu'ya geldiğini, kendisinin de damadı olduğu Pîrî Paşa'nın meclislerine devam ettiğini, hatta kendisinin kaleme aldığı *Mihr ü Mâh* mesnevîsini tercüme ettiğini söyler. Âlî, herkesin Farsçadan tercüme yaptığı bir zamanda Zîrekî'nin Türkçeden Farsçaya yaptığı bu tercümeyi çok beğendiğini ifade eder. Zîrekî'nin bu tercümeyi Pîrî Paşa'ya ithaf ettiğini, Paşa'nın da ona iltifat ettiğini belirten Âlî, Lala Mustafâ Paşa'nın (ö. 1580) Kıbrıs fethine giderken Zîrekî'yi maliye kâtibi olarak götürdüğünü, Zîrekî'nin de ömrünü Kıbrıs'ta tamamlayarak orada öldüğünü belirtir.¹¹

10 “Hemedânî'dür. Evân-ı cevânide arzû-yı geşt ü güzâr ile terk-i diyâr idüp şehr-i Adana'ya gelüp mezkûr şehrde muhibb-i evlâd-ı Nebî ya'nî Kâtib Pîrî Çelebî'nün vâsıtasıyla güzîde-i erkân ve zübde-i a'yân ve asl u neseble yegâne-i zamân a'mî Ramazân-zâde Pîrî Paşa hazretlerinin bâb-ı sa'âdet-me'âbına intisâb itmîş. Hâlâ rûz u şeb sâhib-irfân olan yârânla Türkî diline müdâvemet gösterüp müşâ'ere ve müzâkere itmeden hâlf degüldür. Tevsen-i tab'ı arsa-i eş'ârda cüst ü çâlâk ve zebân-ı Fârisî'de güftârı ferahnâk olmagın *Mihr ü Mâh* nâm bir kitâbı Türkî dilinden Fârisîye terceme kılmuş, ziyâde hûb u mer-gûbdur.” Bkz. Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2005), 339.

11 “İsmi Zîrek'dür. Vilâyet-i 'Acem'de doğup ba'dehu vilâyet-i Rûm'a gelüp neşv ü nemâ bulmuşdur. Ekşer-i evkâtı mâ-bihî'l-iftihâr-ı Âl-i Ramazân olan Pîrî Paşa merhûmuñ hîdmetinde güzêrân

Zîrekî'nin Kıbrıs'ın fethine katıldığı bilgisine yer veren Gelibolulu Âlî, onun bu fethi kaleme aldığı eserinden söz etmez. *Târîh-i Feth-i Kıbrıs* ve *Fetihnâme-i Kıbrıs* isimleriyle anılan bu eserin Viyana Millî Kütüphanesi'nde ve Paris Milli Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmakta olup eserin metni İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde iki kısma ayrılarak üzerine lisans tezleri hazırlanmıştır.¹² Zîrekî bu eserini 985 Zilkade'si evâilinde (1578 Ocak ayı ortalarında) Lefkoşa'da kaleme almıştır.¹³

Zîrekî'nin bu çalışmada dikkat çekeceğimiz *Tuhfetü's-Su'arâ* isimli eseri de *Fetihnâme*'si gibi kaynaklarda zikredilmemektedir. Ancak Zîrekî'nin kendisi hakkında verdiği bilgiler yukarıda işaret ettiğimiz tarihî kaynaklardaki verilerle tamamen uyumaktadır. Bu da *Tuhfetü's-Su'arâ*'nın Hemedan'dan gelip Ramazânzâde Pîrî Paşa'ya intisap eden, Kıbrıs fethine katılarak bir fetihnâme kaleme alan ve ömrünü Kıbrıs'ta tamamlayan Zîrekî'ye aidiyetini kesinleştirmektedir. Aşağıda önce eserin nüshasının tavsifi yapılacak, sonra da Zîrekî'nin kendisi hakkında bildirdiklerine ve eserin genel muhtevasına işaret edilecektir.

Nüsha Tavsifi

Tuhfetü's-Su'arâ'nın şimdilik tespit ettiğimiz tek nüshası, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Satın Alınan Yazma Eserler Koleksiyonu 175 numarada kayıtlıdır. Kütüphane katalog kayıtlarına göre kırmızı cilt bezi ile kaplı bordo deri ciltle ciltlenmiş olan bu nüshanın dışı 203x130 mm, içi ise 136x70 mm ebatlarındadır. Nüsha, her bir sayfasında on beş satırın bulunduğu 123 yapraktan oluşmaktadır.

olmuşdur. Bu hâkîr ki paşa-yı mûmâ ileyhûn hûsn-i iltifâtına qarîn ve dâmâd idinmek hâtırası ile eşnâf-ı ri'âyâtına rehîn bir 'abd-ı senâkâr-ı kemterîn olmuş idüm, mezbûr Zîrekî dâ'imâ meclisi-müzden dūr degül idi. Hattâ *Mîhr ü Mâh* nâm kitâb-ı manzûm ki meşnevîde evvel-i mü'ellefîmüz idüğü mahallinde ma'lûmdur, anı Türki'den Fârisî diline terceme itdi. Sâ'irler zebân-ı Fûrsî Türki diline terceme iderken mezbûr Zîrekî-i emr-ber 'aks ile izhâr-ı nezâket eyledi. Hâk budur ki hûb nazm itmîşdür. Ba'de'l-itmâm paşa-yı müşârûn ileyhe ithâf eylemişdür. Vaktâ ki merhûm Lâlâ Paşa Cezîre-i Kıbrıs'ı feth eyledi, Zîrekî'nün nazm-ı le'âlî-nizâmına ragbet idüp mâliye kitâbetlerinden biri ile sübhâ-i dürr-i şelhâr gibi evkât-ı leyâlî vü eyyâmını muntazam kıldı. 'Âkîbet vefâtı ve 'âlem-i be'âyâ harekâtı cezîre-i mezbûrda vu'û' buldı." Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, haz. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2024), 5:525.

12 Münevver Durmuşoğlu, "Zîrekî, Târîh-i [Feth-i] Kıbrıs, I. Kısım" (Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1965); Y. Erbe Ilgaz, "Zîrekî, Târîh-i Feth-i Kıbrıs, II. Kısım" (Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1961).

13 Durmuşoğlu, "Zîrekî, Târîh-i [Feth-i] Kıbrıs, I. Kısım", IV.

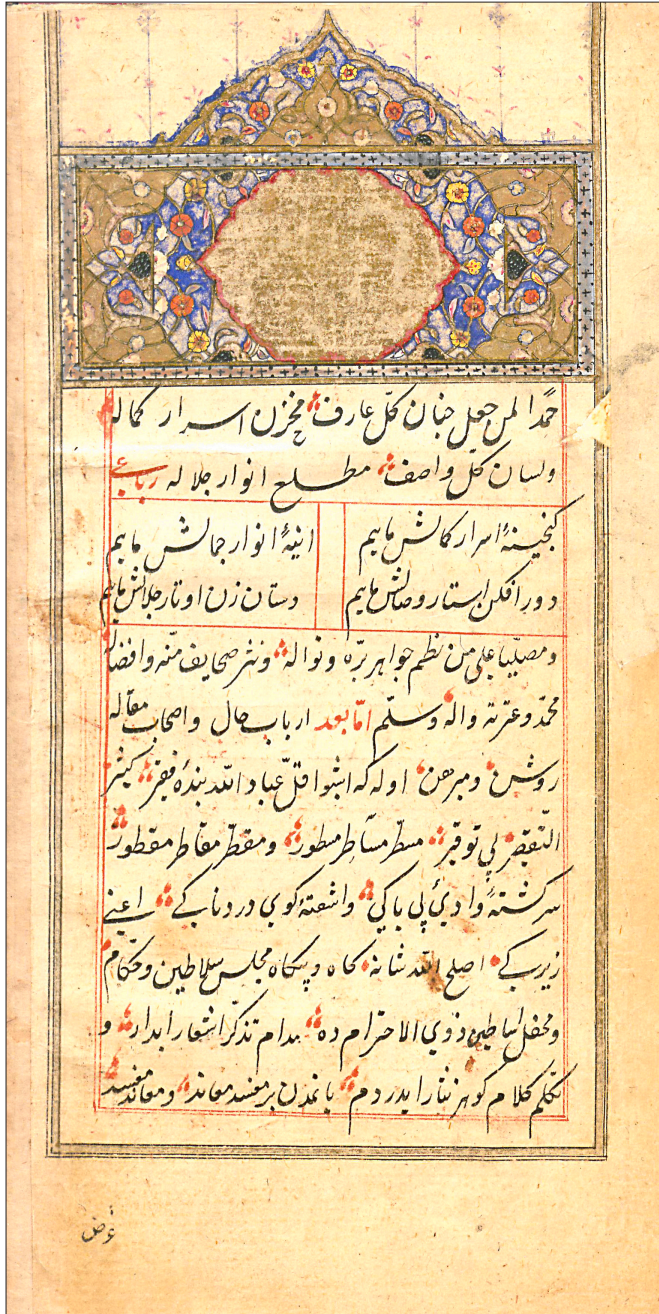
Talîk hatla yazılmış olan nüshada sayfa altlarındaki reddâdeler düzenli olarak gösterilmiştir. Nüshanın 1b sayfasında (Görsel 1) sarı, kırmızı, mavi renkli çiçeklerle süslenmiş, içinde herhangi bir şey yazılı olmayan boş bir serlevha bulunmaktadır. Bu nüshanın her sayfasında metinler bir çerçeve içerisinde yazılmış olup bu cetvellerle başlıklar ve önemli ibareler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın 1a sayfasını oluşturan zahriyede yahut başka herhangi bir yerinde bir kayıt bulunmadığı gibi nüshanın sonunda bir istinsah kaydı da mevcut değildir.

Eserin Muhtevası

Esere Cenâb-ı Hakk’a övgü ve Hz. Peygamber’e salat muhtevalı Arapça cümleler ve Farsça bir rubâî ile başlayan ve peşinden de kendisini “*işbu ekall-i ibâdullâh, bende-i fakîr-i kesîrû’t-taksîr-i bî-tevkîr, musattar-ı mesâtir-i mastûr, mukattar-ı mekâtir-i maktûr, sergeşte-i vâdî-yi bî-bâkî ve âşüfte-yi kûy-i derd-nâkî a’nî Zîrekî*” şeklinde takdim eden müellif, nüshanın 1b-5b sayfaları arasında yer alan bölümde hem kendisi hakkında bilgi vermekte hem de eserini yazma sebebini oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Aşağıda bu bölümün önemli kısımları özetlenmiştir:

Zîrekî kendisinin “*meclis-i selâtîn ü hükkâm ve mahfil-i esâtîn-i zevi’l-ihirâm*da” daima “*tezekkür-i eş’âr-ı âbdâr ve tekellüm-i kelâm-ı gevher-nisâr*” ile meşgul olduğunu, ismini vermediği ancak “*müfsid-i mu’ânid, mu’ânid-i müfsid, bî-şûûr, kelb-i akûr*” sıfatlarıyla aşağıladığı birisinin “*dâyim mezzemmet-i nazm-ı şerîf ve kadh-i şî’r-i latîf*”te bulunup şuursuz bir şekilde şairleri ayıplayarak ileri geri konuştuğunu belirtir. Şairlere yönelik bu ayıplama ve aşağılamalar karşısında bağrının yandığını, cehaletleri sözlerinden belli olan bu kimselere cevap vermeye çalıştığını ifade eden Zîrekî, sonunda bir eser yazmaya karar vererek şairler hakkındaki ayet ve hadisleri toplamış, konuyla ilgili olarak büyük evlîyalarla âlimlerin sözlerini de delil olarak sunmuştur. Eserini bir mukaddime, yedi bâb ve bir hâtîme şeklinde tertip eden Zîrekî, bu eserini, şiirin ve şairlerin fazileti hakkında olması sebebiyle *Tuhfetü’ş-Şu’arâ* (Şairlere Hediye) şeklinde isimlendirmiştir.¹⁴ Bu eseri gören kimselerin bir daha manzum ve mensur sözler hakkında ayıplayıcı sözler

14 “Âhir şu’arâ-yı nâmdâr hakkında nâzil olan âyât-ı şerîfe ve vârid olan ehâdis-i latîfeyi cem’ idüp seyf-i kâtî’ ve burhân-ı sâtî’ olan evliyâ-yı kirâm ve ulemâ-yı izâm kelimâtın hüccet getirüp bir mukaddime ve yedi bâb ve bir hâtîme üzere bu kitâb tertîb olundu. Fazîlet-i eş’âr-ı dil-firîb ve tafdîl-i şu’arâ-yı lebîb beyânında olduğuçün *Tuhfetü’ş-Şu’arâ* diyü tesmiye olundu” (3a).

Görsel 1: Zîrekî, *Tuhfetü'ş-Şu'arâ*, SK-Satın Alınan Yazma Eserler 175, 1b.

غرض یوزدن شعراء مجر نظام و فضایی اعجاز کلام که
 خاتم انبیاء و رسول خدا و لو کان نزول الوحی بعد الانباء و لو کان
 علی الشعراء افتخیر برادران پور و پست مبین رتبه شاعری سرسری
 بود شاعری بعد پیغمبری نیز مرتبه سبیل ممتاز اولوب و نظم
 فصاحت مآ و شولافت افزاء اطلاق علیه تمام علم حکمت
 که اعظم علوم بر منفعت در و صغنده خلاصه اخوان العلم
 عثمان علم الابدان ثم علم الادمان بهر مشمول و مفهوم
 اولوب و خدای بی مآ بو علم صفا بخت فغده و بی بخت
 الحکیم فغدا و بی خبر اکثر اعطاء ایدوب و بنه حضرت سالت
 صغیر و کبر امته علموا بحکم الشعراء فانه یلیطف سانه و بی بخت
 الشیخ عمه منفعته امر ایندکندن ماعدا و حماته امراء
 اصحاب سانه و عا سیه تشریفه مشرف پور شد در دم
 در دم زیاده ایدوب اول بی شعور منازعه و مباهنه و
 مجادله دن خانی اولوب اول کلب معور ان محل علیه
 بلشت او تر که بلشت مانند دندان کرازه زبان طعن

söylemek için ağızlarını açmamalarını sağlamak amacıyla bu eseri yazdığını söyleyen¹⁵ Zîrekî, bu bölümde ifade ettiklerini bir de şu iki beyitle dile getirir:

Nâzım-ı nazm olan ehîbbâya
Ola benden hezâr-gûne selâm

Kesmek-içün lisân-ı a'dâyı
Nass-ı kâtı' dilerse işte kelâm (3b).

Şiirin faziletinin savunulması için yazdığı bu eserin yüksek makamdakiler ve şiir erbabı tarafından takdir edilmesini umduğunu belirten Zîrekî, sürekli olarak âlimlerin eserlerini okuduğunu, onlardan istifade etmeye çalışarak eserini yazmaya gayret ettiğini, yine de kusurları olursa okuyucuların bu hataları düzeltmelerini ve kendisini mazur görerek hatalarını gizlemelerini rica etmiştir. Bu bölümde sunduğu üç beyitlik manzum kısımda yukarıda işaret ettiğimiz tezkirelerde kendisi hakkında söylenen bazı bilgiler teyit edilmektedir. Söz konusu tezkirelerde İran'dan geldiği ve Anadolu'da Türkçe öğrenmeye gayret ettiği ifade edilen Zîrekî, bu beyitlerde kendisinin Acemî olduğunu ve Türkçe sözlerinde ifade kusurları olmasının normal karşılanması gerektiğini söyler:

Benden erbâb-ı fazla ey hâme
Eyle inşâ-yı ma'zeret-nâme

'Acem etse kelâm-ı Türkî beyân
Var edâsında bî-gümân noksân

Umaram tutalar beni ma'zûr
'Acemî çün hatâdan olmaz dûr (4a).

Zîrekî bu eseri yazma sebebi olarak hayır duayla anılmak ve bu âlemde namını ebedî kılmak niyetinden bahsetmektedir. Bu bölümün sonunda, kullandığı Arapça ve Farsça kaynaklardaki ibareleri değiştirmeden eserine aldığına değinen Zîrekî, *Tuhfetü's-Şu'arâ'yı* yazdığı seneyi de belirtir. Buna göre 978 (1571) senesinde Kıbrıs fethine katılan, bu tarihten dört yıl sonra yani 982'de (1575) bu eserini yazan Zîrekî, eserinin tarihini belirten bir de şiir yazmıştır. Şiirde geçen "قبر سده قل تمام / Kıbrıs'da kıl tamâm" ibaresi bu eserin yazılış tarihi

15 "Her gâh mu'ânîd ü münker olanların nazarı müteallık olup mülâhaza edeler ve dilleri kesilüp bir dahı kelâm-ı manzûm-ı sihr-ânûz ve kelimât-ı mensûr-ı şevk-engîz hakkında hâme-veş zebân ve nâme-sân dehân açmayalar" (3a).

olan 982 yılını vermektedir. Bu bölümde o yıllarda Kıbrıslı bir güzele gönlünü kaptırarak orada yaşamaya başladığını da ifade etmektedir.¹⁶

Tuhfetü’ş-Şu‘arâ’nın *mukaddime* bölümü 5b-14a sayfaları arasında olup manzum söz söylemenin fazileti ve Hz. Peygamberin, sahabelerin ve diğer büyük zatların da şiiri sevip okudukları, şiir öğrenmeyi tavsiye ettikleri hakkındaki rivayet ve hikâyeleri aktarmaktadır. Eserin esas bölümlerinin muhtevaları 14a sayfasında şöyle belirtilmiştir:

- Bâb-ı evvel [14a-32b]: Nesr üzere nazmun tafdili ve su‘âl-i hüssâdın cevâbı ve i‘tirâz u iğrâzlarının reddi beyânındadır.
- Bâb-ı sâni [32b-37a]: Fazilet-i şuarâ ve tahsîs-i bülegâ beyânındadır.
- Bâb-ı sâlis [37a-58b]: Der-mertebe-yi şuarâ-yı ekmel-i selâtîn-i evvel beyânındadır.
- Bâb-ı râbi‘ [58b-72a]: Birer beyt sebebi ile şuarâ-yı pür-tasliyet vâsıl-ı derece-yi velâyet ve dâhil-i sarây-ı cennet olduklarının beyânındadır.
- Bâb-ı hâmis [72a-82a]: Kâili ma‘lûm olmayup melâyikden yâhûd hâtifden veyâhûd cinden veyâhûd asnâmdan istimâ‘ olunan ebyâtur.
- Bâb-ı sâdis [82a-112a]: Ba‘zı ebyât bâ‘is-i katle kâbil ve ba‘zısına katlden halâs hâsıl olmuştur.
- Bâb-ı sâbi‘ [112a-123a]: Hikâyet-i ‘acîbe vü garîbedür ki fikr ü ferâset-i şu‘arâ vü fehîm ü kiyâset-i fusahâya delâlet ider.

Tuhfetü’ş-Şu‘arâ, yukarıda belirttiğimiz sayfa aralıklarında yer alan baplardaki konuları çeşitli hikâyeler ve şiir örnekleriyle ele almaktadır. Eserin son kısmı olan yedinci bapтан sonra, 120a-122a sayfaları arasında yer alan *hâtîme* başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde geçmiş zaman şairlerinin yüce mertebelerine işaret edilerek kendi zamanında şiirin gerekli itibarı görmediğine

¹⁶ “Sene semân ve seb‘în ve tis‘a-miede Cezîre-i Kıbrıs gazâsıyla müsta‘id ü mesrûr olduktan sonra sene isnâ ve semânûne ve tis‘a-miede bu evrâk-ı müteferrika vü makâlât-ı mütenevvi‘a cem‘ olundu. Niteki bu târîh ana müşîr ü muhbîrdür:

Çün eyledüm bu nâme-yi nâmiye iftitâh
Didüm ki kanda bulsa gerekdür bu ihtitâm

Hâtifden erdi işbu nidâ gûş-ı hûşîma
Târîhin didi bana Kıbrısdâ kıl tamâm

Ve ol târîhde bir büt-i tersâ vü sanem-i İsâî ile münâsebet-i rûhânî ve musâhabet-i cânî vâki‘ olup anda ikâmet olunduğına...” (5b).

değinen Zîrekî, şairlerin yaratılışça seçkin kimseler olduklarına ve itibar görmeleri gereğine değinir. Hâtîme bölümü şu iki beyitle tamamlanmaktadır:

Umaram ola ehl-i fazla kabul
Nâmıdır çünkü Tuhfetü's-Şu'arâ

Kime kim gelse tuhfe bir yerden
Eller üstünde yer ederler ana (122a).

Eserini bu şekilde tamamlayan Zîrekî, 122a-123a arasında mesnevî nazım şekli ve *feilâtûn mefâilûn feilûn* vezniyle yazılmış 21 beyitlik bir şiirle de eserin değerine işaret etmektedir. *Tuhfetü's-Şu'arâ*'da ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlara yer verdiğini, şiirin faziletinin savunulması için el altında hazır bulunacak bir kaynak kitap yazdığını, bu eserin şiir hakkında konuşacak cahilleri susturacağını belirten Zîrekî, şiiri bilmeyen cahillerin manzum ve mensur metni ayırt edemeyeceklerini, bir nüsha yazmaya kalkarlarsa kelimeleri tamamen yanlış yazacaklarını da belirtip son beyitlerde eserini överek okuyuculardan dua ister. Bu kısımdan bazı beyitler aşağıya alınmıştır:

Zîrekî Hakk'a eyle hamd u senâ
K'irdi itmâma *Tuhfetü's-Şu'arâ*

Eyledün cem'-i hüccet ü bürhân
Arayup bulmak olmaya her ân

Cem'ine eyledüm anun ikdâm
Rûz u şeb itdüm ihtimâm-ı tâm

K'ide hüccet elinde ehl-i kemâl
Bulmaya müdde'î kelâma mecâl

Ver 'adû kılsa da'vâ-yıla hitâb
Tîğ-i hüccetle kat'î vire cevâb

Her elif câmina ola bir ok
Nass-ı kâtı' dilerse gözüne sok

Rakam ider gubârı mîsl-i ayâr
Gârı bir nokta ile eyleye âr

Nazm u nesrin bozup verirse elem
Eli vü dili ola kâş kalem

Vire yazana okuyana sürûr
Nazm-ı Kur'ân o lû'lû'-i mensûr

Verdi ol denlû mün'im-i mutlak
K'yledüm hân-ı dehri müstağrak

Ni'met-i vaslın ide ana 'atâ
Kim iderse du'â nevâle bana (122a-123a).

Tuhfetü's-Su'arâ, yukarıdaki beyitlerle bitmektedir. Bu kısımdan sonra bir satırlık boşluk bırakılarak aşağıdaki Farsça tarih manzumesine yer verilmiştir. Ancak gerek eserin başında "... sene isnâ ve semânîne ve tis 'a-miede bu evrâk-ı müteferrika vü makâlât-ı mütenevvi'a cem' olundu" ibaresiyle gerekse de "Kıbrısta kıl tamâm" mısraıyla eserin 982 yılında tamamlandığı ifade edilmişken bu Farsça tarih manzumesinin son mısraında eserin yazılış tarihini ifade eden "مقبول أن تحفه مبارك" kısmının ebcede göre toplamı 985 çıkmaktadır. Zîrekî, aşağıda Türkçeye çevirisini de verdiğimiz Farsça kısımdaki ifadelerde *Tuhfetü's-Su'arâ*'yı yazdıktan sonra eserin dostlar tarafından beğenilip makbul görüldüğünü hatta bu Farsça tarihin de onlar tarafından söylendiğini belirtmektedir. Bu durumda şu anki tahminlerimize göre Zîrekî, eserini bitirdikten üç yıl sonra düzelttiği yeni bir versiyonuna ya da gözden geçirip çoğalttığı bir nüshasına bu tarih manzumesini eklemiş olmalıdır. Bu husus, eserin tümü neşredilip incelendikten belki de yeni nüshaları tespit edildikten sonra netleştirilebilecektir.

چون تحفه یافت اتمام اندر قبرس زیرک
این بود امید و مرجو از لطف حق تبارک

یارب چه گونه سازم شکر و عطای یاران
با جمله عیب و نقصان برداشته تبارک

از روی لطف و احسان گفتند پی تصنع
تاریخ گشت مقبول آن تحفه مبارك¹⁷

Bu yazıyla araştırmacıların dikkatine sunduğumuz *Tuhfetü's-Su'arâ*, şiirin meşruiyeti ve fazileti hakkında telif edilmiş müstakil bir eser olması yönüyle,

17 Ey Zîrekî! Yüce Allah'ın lütfundan beklenen umut ve dilek olan *Tuhfe*, Kıbrıs'ta sona erdi. Ey Rabbim, dostların ilhsanına nasıl şükredeyim, tüm kusur ve noksanlarına rağmen övgüde bulundular. Lütuf ve ihsanla, sanat yapma gereğince tarihi şöyle söylediler: "O mübarek *Tuhfe* makbul oldu" (985).

Türk edebiyatında benzer içerikli metinler arasında müstesna bir yere sahip olacak özellikler göstermektedir. Zîrekî'nin şu ana kadar bilinen *Kıbrıs Fetihnâme'si* ve Gelibolulu Âlî'nin *Mihr ü Mâh*'ını Farsçaya tercümesi dışında bu çalışmayla işaret ettiğimiz *Tuhfetü's-Şu'arâ*'yı da kaleme almış olması hasebiyle klasik edebiyat araştırmacıları tarafından dikkate alınarak incelenmesi ve edebiyat tarihinde hak ettiği yeri alması gereği ortadadır.

Kaynaklar

- Aristo. *Poetika*. Çeviren İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi, 1993.
- Bayram, Rumeysa. "Meşâ'irü's-Şu'arâ Mukaddimesinde "Şiir"e Meşruiyet Kazandırma Çabası." *İnsan ve Toplum* 8, s. 4 (2018): 57-93.
- Celilzade, Hayyam. "Felsefenin Şiirle Barışması: Aristotelesçi Şiir Anlayışı ve İslam Felsefesinin Şiire Bakışı." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 44 (2022): 55-64.
- Durmuşoğlu, Münevver. "Zîrekî, Târih-i [Feth-i] Kıbrıs, I. Kısım." Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1965.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. *Künhü'l-Ahbâr*. Hazırlayan Suat Donuk. c. 5. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2024.
- Gemuhluoğlu, Zeynep. "Sanat ve Felsefe İlişkisinde Güzelin Güncelliği." *Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi: Notlar*, s. 28 (2011): 3-24. [https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/sam_notlar_28_\(5\).pdf](https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/sam_notlar_28_(5).pdf) (erişim 8 Nisan 2025).
- Ilgaz, Y. Eribe. "Zîrekî, Târih-i Feth-i Kıbrıs, II. Kısım." Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1961.
- Kaçar, Mücahit. *Şairlerin İşıltısı: Ali Revnakî'nin Revnaku's-Şuarâ'sı: Molla Câmi'nin poetikası*. İstanbul: Büyüyen Ay, 2016.
- Kortantamer, Tunca. "Nev'î Efendi'nin Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu." *Osmanlı Araştırmaları*, s. 11 (1991): 215-228.
- Solmaz, Süleyman. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2005.